

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

БОНДАРЕНКО ВЕРОНІКА ЮРІЇВНА

УДК 342.728

**ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В
УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

12.00.01 «Теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Науково-дослідному інституті державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Чапала Геннадій Владиславович**, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, вчений секретар Інституту.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Серьогін Віталій Олександрович**, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, професор кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету;

– кандидат юридичних наук **Гиляка Олег Сергійович**, Національна академія правових наук України, начальник управління планування та координації правових досліджень в Україні.

Захист відбудеться «11» березня 2020 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-А.

Автореферат розіслано «07» лютого 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. В. Гусаров

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Проголошення Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України та демонтаж тоталітарної радянської політичної системи зробили наочною потребу пошуку та запровадження нових форм інституціонального зв'язку між суспільством та державною владою.

На пострадянських теренах становлення політичної системи, яка передбачає інституціоналізацію політичних партій, відбувається у складних умовах. Сімдесят років тоталітарної однопартійної системи та розірвання суспільної наступності із досвідом минулих поколінь, вихолощування особистої точки зору, позиції, їх заміна офіційною незаперечною ідеологією влади, призвели до формування особливого типу суспільства. Суспільства – яке з одного боку є інституційно дезорганізованим, а з іншого – недостатньо готовим до такої інституціоналізації. Істотна частина населення не вважає за потрібне якимось чином, впливати на відповідні процеси, звикнувши до думки, що від них нічого не залежить. Інша, будучи налаштованою більш радикально, навпаки, власну ініціативу звикли реалізовувати поза владно-інституціоналізованими, нормативно-правовими рамками. Відповідні обставини призводять до розуміння влади як неспроможного та відірваного від суспільства інституту, що у відомій мірі відповідає дійсності.

В умовах недостатньо розвиненої соціальної інфраструктури, індивід є пов'язаним із державою безпосередньо (неопосередковано), а це істотно обмежує можливості реалізації його особистих прав та свобод. Нерозвиненість соціальної структури історично завжди виступала плідним середовищем для диктаторських режимів.

Актуальність відповідних проблем неодноразово визнавалась на державному рівні, зокрема у 2016 році Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 була затверджена Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки, що стала результатом публічного діалогу за участю незалежних аналітичних центрів, міжнародних та громадських експертів.

У широкому сенсі проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні, і зокрема функціонування громадських об'єднань, знайшли відображення у багатьох працях, серед яких роботи О. Ващук, Н. Гаєва, О. Гейда, Є. Додіної, І. Кичко, Л. Кормич, В. Кравчук, В. Купрій, О. Максименко, А. Мерник, В. Надраги, Н. Нижник, М. Новікова, О. Петришина, В. Первалова, В. Примуш, І. Рожко, О. Хуснутдінова, А. Щиглика, Ц. Ямпольської та інших. Окремі конституційно-правові проблеми розвитку громадянського суспільства розглядали К. Бабенко, Ю. Барабаш, Г. Берченко, Я. Кагляк, В. Колісник, А. Крусян, П. Любченко, П. Рабінович, В. Речицький, В. Серьогін, С. Серьогіна, О. Скрипнюк, С. Тимченко, Ю. Тодика, В. Федоренко. Водночас дослідження громадських об'єднань науковцями здійснюється здебільшого у контексті їх правового статусу. Так, низка робіт, зокрема праці Г. Атаманчук, Є. Додіної, В. Мартинюк, С. Сохи, Л. Хижняк,

О. Юлдашева присвячені дослідженню адміністративно-правового статусу громадських об'єднань. У той же час проблеми визначення місця громадських об'єднань в системі інститутів громадянського суспільства, принципів та засад їх взаємодії, правових механізмів та меж, що повинні гарантувати суспільству контроль та безпеку від зловживання збоку колективних суб'єктів, як на рівні теорії держави та права, так і загалом у юридичній науці досі залишаються малодослідженими. Процеси адаптації національної правової системи до європейських стандартів актуалізують також проблеми тлумачення діяльності громадських об'єднань в якості форми реалізації колективних прав на свободу об'єднання з іншими особами, та на свободу вираження поглядів, гарантованих статтями 10, 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, з урахуванням практики їх застосування Європейським судом з прав людини, що також залишаються майже не дослідженими у вітчизняній юридичній науці, та стали предметом дослідження у представленій роботі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт сектору проблем формування та функціонування органів державної влади Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України за темою «Теоретичні та правові проблеми організації та функціонування української держави в умовах конституційної реформи» (номер державної реєстрації – 0110U002806), затвердженою Постановою президії НАПрН України № 67/4 від 13.11.2009 р. та вченою радою Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України (протокол №8 від 30.08.2009 р.). Тема дисертації затверджена вченою радою Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, протокол №10 від 13.10.2009 р.

Мета й завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у розкритті сутності, природи і місця громадських об'єднань в системі інститутів громадянського суспільства в Україні, встановленні сутності взаємозв'язку між ними, обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення їх правової регламентації.

Відповідно до зазначеної мети були поставлені такі завдання:

- з'ясувати соціально-правову природу феномена громадських об'єднань, співвідношення колективних та індивідуальних передумов їх правового статусу;
- визначити зміст права на свободу об'єднання, етапи його розвитку;
- охарактеризувати обсяг правосуб'єктності громадських об'єднань та оптимальні способи правового регулювання їх статусу;
- встановити базові юридичні ознаки об'єднання (асоціації), які використовуються Європейською комісією з прав людини та Європейським судом з прав людини при розгляді справ про такі об'єднання;

- розкрити місце громадських об'єднань в системі інститутів громадянського суспільства;
- визначити співвідношення громадських об'єднань із саморегулювальними організаціями та специфіку кожного з цих інститутів;
- виявити соціально-правову специфіку процесів формування громадських об'єднань в Україні.

Об'єктом дослідження є система інститутів громадянського суспільства в Україні.

Предметом дослідження є громадські об'єднання, їх соціально-правова природа і місце в системі інститутів громадянського суспільства в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склала система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальнонаукових методів, що були застосовані для вирішення поставлених завдань дослідження та досягнення його мети. Діалектичний метод дав змогу дослідити державно-правові явища і процеси у їх взаємозв'язку з економічними, соціальними, політичними чинниками. За допомогою історичного методу було проаналізовано еволюцію теоретико-правових підходів до громадянського суспільства. Логічний метод дозволив визначити зміст права на свободу об'єднання. За допомогою системного методу було розкрито місце громадських об'єднань в системі інститутів громадянського суспільства. Синергетичний метод сприяв виявленню соціально-правових характеристик процесів формування громадських об'єднань в Україні. Для досягнення поставленої мети у роботі були застосовані й інші методи наукового дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній теоретико-правовій науці здійснено комплексне наукове дослідження питань співвідношення громадських об'єднань із іншими інститутами громадянського суспільства. Відповідно до отриманих у процесі дослідження результатів сформульовано нижченаведені теоретичні положення й висновки.

Уперше:

- обґрунтовано, що базовий фундамент феномену громадських об'єднань складають права людини, і, насамперед, невід'ємне право на свободу об'єднання (асоціації). Подібний підхід найбільше відображає правову природу громадських організацій, які з одного боку є вільними колективними утвореннями, а з іншого – втілюють право на свободу асоціації, що відноситься до невід'ємних прав людини;
- визначено зміст права на свободу об'єднання (права на свободу асоціації), що розглядається як природне право людини, та є різновидом колективних прав, розкрито динаміку його історичного розвитку. Констатується, що зміст цього права зазнав трансформацій. В межах першого покоління прав людини відбувалось оформлення політичної складової цього права, що передбачало закріплення права на участь в управлінні справами держави; виборчих прав; свободи

слова; права на мирні збори; права на створення союзів і об'єднань, тощо.

– зроблено висновок, що в межах третього покоління прав людини відбувається подальше розширення змісту права на свободу об'єднання (права на свободу асоціації), в результаті чого отримують нормативне закріплення можливості окремих груп на свободу від дискримінації за статевим, расовим, національним або віковим принципом. До числа таких груп відносять не лише дітей, жінок, інвалідів, біженців, представників національних і расових меншин, але і багатьох інших суб'єктів, інтереси яких: а) потребують захисту, б) виборюються та захищаються у колективній формі, в) фактично можуть бути повноцінно реалізовані насамперед шляхом спільних скоординованих дій;

– обґрунтовано загальний характер правоздатності громадських об'єднань та доцільність застосування загальнодозволеного типу правового регулювання при визначенні їх правового статусу. Констатується, що попри традиційні уявлення, відносно одночасного виникнення правоздатності та дієздатності юридичних осіб у момент їх реєстрації, правоздатність громадського об'єднання виникає з моменту прийняття рішення про його утворення установчими зборами, так само як і неповна дієздатність на вчинення дій, пов'язаних з реєстрацією такого об'єднання. Водночас, у повному обсязі правосуб'єктність громадського об'єднання виникає лише з моменту внесення відомостей про нього до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

– обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання права на об'єднання з метою наближення до міжнародно-правових стандартів, зокрема щодо визначення в якості суб'єкта такого права людини, а не громадянина;

– визначено співвідношення понять «громадська організація», «неурядова організація», «недержавна організація», «некомерційне товариство», «неприбуткова організація», «непідприємницьке товариство», «третій сектор»;

– виокремлено форми впливу громадських об'єднань на процеси розвитку демократичної держави. Зазначається, що участь громадян у діяльності об'єднань, залежно від характеру їх спрямованості, в ряді випадків може бути віднесена до однієї з форм безпосередньої демократії;

– зроблено висновок, що хоча різні види об'єднань за ступенем участі у державно-політичному житті можуть мати неоднакове значення для формування громадянського суспільства та правової держави, спроби їх ранжування за відповідною ознакою є методологічно необґрунтованими, зважаючи на горизонтальну неієрархічну структуру громадянського суспільства, а також те, що в різних конкретно-історичних умовах роль його окремих інститутів може істотно відрізнятись.

Удосконалено положення щодо:

– поняття громадського об'єднання, що визначається як добровільна, недержавна,

некомерційна організація індивідуальних та колективних суб'єктів, які у правових межах реалізують належне їм право на свободу асоціації;

- базових юридичних ознак об'єднання (асоціації), які використовуються Європейською комісією з прав людини та Європейським судом з прав людини при розгляді справ про такі об'єднання, якими пропонується вважати ознаки «добровільності вступу» та «спільної мети учасників»;

- законодавчого закріплення системи інститутів громадянського суспільства, перелік яких, зважаючи на дискусійність меж громадянського суспільства, не повинен формулюватися у вичерпному закритому вигляді та звужувати коло відповідних суб'єктів;

- узгодження визначення громадського об'єднання, як непідприємницького, із нормами Податкового, Господарського, Цивільного кодексів України.

Набули подальшого розвитку положення щодо:

- визначення меж правосуб'єктності громадських об'єднань, зокрема конституційної, міжнародно-правової, правосуб'єктності у галузі фінансово-адміністративних, цивільних, господарських та трудових правовідносин;

- обсягів адміністративно-правового регулювання відносин за участю громадських об'єднань, які у тоталітарній та демократичній державі істотно відрізняються, а отже виступають одним із важливих індикаторів рівня демократії в конкретній країні;

- визначення специфіки саморегульованих організацій, як таких, що на відміну від громадських об'єднань, не лише представляють інтереси певних сегментів суспільства, але й водночас виконують частину державних функцій з контролю і захисту прав третіх осіб, тобто поєднують приватно-правові та публічно-правові методи впливу;

- взаємозалежності процесів формування громадянських інститутів та розвитку правової культури суспільства, необхідного рівня загальної освіти та цінностей, що заважають деградації публічного інтересу до рівня звичайної цікавості щодо приватного життя суспільних діячів, коли суспільні проблеми, які не можуть стати об'єктом такої редукції, взагалі перестають бути зрозумілими.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і практичні пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – при вивченні проблематики розвитку громадянського суспільства в Україні, закономірностей формування розгалуженої системи його інститутів, визначення специфіки та характеру впливу цих інститутів один на одного;

- у сфері нормотворчості – при розробці змін до Конституції і законодавства України, спрямованих на стимулювання розвитку громадянського суспільства в Україні та наближення її правової системи до світових стандартів верховенства права і демократії;

– у сфері правозастосування – для узагальнення практики реалізації права на об'єднання, вироблення рекомендацій щодо застосування норм міжнародних договорів і положень національного законодавства щодо його реалізації;

– у навчальному процесі – для підготовки підручників, науково-методичної літератури, при викладанні таких навчальних курсів, як «Теорія держави і права», «Права людини», «Конституційне право України».

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи обговорювалися і були схвалені на засіданнях вченої ради Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України. Положення роботи доповідалися на міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, «круглих столах»: «Правова система України: проблеми та тенденції розвитку» (м. Харків, 3 червня 2010 р.), «Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку» (м. Харків, 16 червня 2010 р.), «Громадянське суспільство і права людини» (м. Харків, 9 грудня 2010 р.), «Правова доктрина – основа формування правової системи держави» (м. Харків, 20–21 листопада 2013 р.), «Проблеми правової інтеграції : глобальний, регіональний і національний контекст» (м. Харків, 2 жовтня 2014 р.), «Актуальні проблеми державного, регіонального та муніципального управління в контексті модернізації української державності» (м. Харків, 16 жовтня 2014 р.), «Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки в Україні» (м. Одеса, 12-13 грудня 2014 р.), «Pravna veda a prax: vyzvy modernych europsych integracnych procesov» (Братислава, Словаччина, 27-28 листопада 2015 р.), «Становлення громадянського суспільства в Україні : нормативно-правове підґрунтя» (м. Дніпро, 5-6 травня 2017 р.), «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 20-21 жовтня 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, 2-х розділів, що містять 7 підрозділів, а також з висновків, списку використаних джерел (293 найменувань) та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, з яких 183 сторінки – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено об'єкт, предмет, хронологічні рамки, мету й основні завдання дослідження, висвітлено його методологічне підґрунтя, сформульовано основні положення й висновки, що визначають наукову новизну роботи, розкривають практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації й публікації.

Розділ 1 «Трансформація співвідношення держави та суспільства крізь призму концепцій громадянського суспільства» складається з 3-х підрозділів, у яких проаналізовано історичні форми

та закономірності співвідношення держави та суспільства на різних етапах історичного розвитку, а також зміни підходів до розуміння відповідних процесів.

У підрозділі 1.1. «Концепт співвідношення публічного і приватного у первісних уявленнях про державу та суспільство» розглянуто проблемні питання розвитку уявлень про природу людини та суспільства у античні часи. Враховуючи особливості різних методологічних підходів до інтерпретації суспільства, показано розвиток та специфіку порівняно із сучасним розумінням місця людини у співвідношенні держави та суспільства, а також безпосереднє значення для формування концепції громадянського суспільства. Констатується, що вже на ранніх етапах розвитку виникає декілька підходів до розуміння природи як самої людини, так і різних форм людських об'єднань. На цьому етапі закладаються основи теоретичних уявлень про гармонійний стан суспільства. Підкреслюючи важливість розподілу функцій між членами суспільства, античні автори не стільки протиставляли суспільство державі, скільки робили спробу сформулювати принципи їх успішного спільного розвитку. Розкрито своєрідну природу прав громадянина полісу, які фактично носили характер *обов'язків*. В результаті він не лише міг брати участь у відправленні ритуалів, нести військову службу, займатися судочинством, але і був зобов'язаний реалізувати дане йому право. Тобто, свобода громадянина давньогрецького полісу передбачала скоріше міру його відповідальності, аніж міру самовираження. Зроблено висновок, що античні ідеї про непорушність і верховенство права, його божественний і справедливий зміст і роль в процесі регулювання громадського життя, про необхідність відповідності закону ідеалам справедливості цілком можна вважати передумовами формування ідей, що пізніше знайшли відображення у концепції громадянського суспільства. Відносно наступного етапу розвитку суспільства – римського, показано, що норми римського права заклали підвалини для того, аби суспільство могло трактуватись як приватна сфера життя людей, що регулюється за допомогою права і в певному відношенні є автономною від держави. Ще більш значні зміни в розумінні суспільства відбуваються лише в епоху Відродження, коли увага все більше концентрується на окремій особі, на ліквідації нерівності й утвердженні ролі права в житті суверенної держави. Проте тут також особа і суспільство, як і раніше, не є чітко відокремленими від держави.

У підрозділі 1.2. «Розвиток поглядів на співвідношення держави та суспільства у контексті теорії суспільного договору та природноправового підходу» розглядаються питання трансформації співвідношення держави та суспільства у контексті положень теорії суспільного договору та природноправового підходу. Відзначено, що на етапі виникнення і оформлення концепції природного права і громадського договору у XVII – XVIII ст. суспільство починає розглядатись як таке, що прийшло на зміну природному стану, незалежно від того, як саме розуміється останній, - як свобода (втрачений рай і «золоте століття» за Ж.-Ж.Руссо) або ж як «війна усіх проти усіх» (Т. Гоббс). В основу переходу до цивільного стану таким чином було покладено ідею суспільного

договору, на підставі якого народ і влада будують відносини. Акцентується, що формування ідей громадянського суспільства відбувається паралельно із процесами індустріалізації та формування держави нового типу, трансформації традиційного станового суспільства в сучасне громадянське, а феодальної ієрархічної держави – в правову. Встановлено, що концепція суспільного договору вперше виявляє протиріччя між громадянським суспільством, що утілює приватний інтерес, і державою, що виражає інтерес громадський. Останнє актуалізує науковий пошук оптимальних форм поєднання приватних і загальних інтересів, свободи особи і її свідомого самообмеження. І хоча самі представники теорії суспільного договору, по суті, ототожнювали поняття «громадянське суспільство» і «держава», традиція, що сформувалася на основі цих теорій, почала не лише їх розрізняти, але і протиставляти, висунувши на порядок денний нову постановку проблеми – «громадянське суспільство проти держави».

У підрозділі 1.3. *«Інституційна доба та сучасні підходи до розуміння громадянського суспільства»* розглянуто теоретико-правові аспекти становлення сучасного розуміння громадянського суспільства на протязі XIX –XXI ст. Розкрито юридичний характер категорії «громадянське суспільство» та доведено помилковість зведення проблематики громадянського суспільства виключно до політологічної. Формування останнього має важливе значення для належного функціонування державно-правового механізму, оскільки передбачає забезпечення низки загальноправових принципів. Обґрунтовано, що складність однозначного розуміння громадянського суспільства, характерна для соціологічного, політологічного, філософського аналізу, в значно меншій мірі повинна відображатись на юридичних дослідженнях цього феномену. Нерозривний зв'язок держави і громадянського суспільства ґрунтується на правах людини, які утворюють каркас суспільних відносин і є нормативною формою вираження міри свободи індивідів, координації їх діяльності. Через це основним у юридичному дослідженні відповідного феномену має бути саме аналіз інституціонального прояву громадянського суспільства, що регулюється правом і охороняється, забезпечується, дотримується державою.

Розділ 2 «Громадські об'єднання як інститут громадянського суспільства» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Громадські об'єднання – природа, поняття, види»* обґрунтовано позицію, що базовий фундамент феномену громадських об'єднань складають права людини, і, насамперед, невід'ємне право на свободу об'єднання. Подібний підхід відображає правову природу громадських організацій, які з одного боку є вільними колективними утвореннями, а з іншого втілюють право на свободу асоціації що відноситься до невід'ємних прав людини. Відповідно уточнено поняття громадського об'єднання, що визначається як добровільна, недержавна, некомерційна організація індивідуальних та колективних суб'єктів, які у правових межах реалізують належне їм право на свободу асоціації. Проведений аналіз ознак, які є характерними для об'єднань (асоціацій) на

прикладі законодавства різних країн, дозволив зробити висновок, що попри відмінності у термінології, є загальні, які використовуються Європейською комісією з прав людини та Європейським судом з прав людини при розгляді справ про такі об'єднання. Насамперед, це критерії «добровільності вступу» та «спільної мети». Розглянуто форми впливу громадських об'єднань на процеси розвитку демократичної держави. Зазначається, що участь громадян у діяльності об'єднань, залежно від характеру їх спрямованості, в ряді випадків може бути віднесена до однієї з форм безпосередньої демократії. Визначено зміст права на свободу об'єднання (права на свободу асоціації). Констатується, що будучи різновидом колективних прав, воно пройшло тривалий історичний розвиток, в процесі якого зміст цього права зазнав певної трансформації. В межах першого покоління прав людини відбувалось оформлення політичної складової цього права, що передбачало закріплення права на участь в управлінні справами держави; виборчих прав; свободи слова; права на мирні збори; права на створення союзів і об'єднань, тощо. У межах третього покоління прав людини відбувається подальше розширення змісту права на свободу об'єднання, в результаті чого отримують нормативне закріплення можливості окремих груп на свободу від дискримінації за статевим, расовим, національним або віковим принципом.

У підрозділі 2.2. «Громадські об'єднання як суб'єкт правових відносин у сучасній державі» проаналізовано особливості громадських об'єднань, що дозволило охарактеризувати їх в якості специфічного колективного суб'єкта права, діяльність якого фактично утворює специфічний міжгалузевий інститут. Уточнено традиційне положення, згідно якого поняття суб'єктів правовідносин та суб'єктів права не завжди збігаються. Відносно громадських об'єднань доведено, що зважаючи на їх специфічні ознаки, а саме добровільності, активності, самодіяльності, саморегулювання та самоврядування, можливість існування громадського об'єднання в якості суб'єкта права, який не вступає у правовідносини, уявляється досить спірною, адже навіть процедура реєстрації такого об'єднання сама по собі неможлива поза правовими відносинами. Сам порядок цієї реєстрації, а в наступному – подання необхідної звітності, фактично вже є правовідносинами, уникнути яких громадське об'єднання не в змозі. Обґрунтовано загальний характер правоздатності громадських об'єднань. В умовах, коли для цивілізованого світу стає нормою наділення підприємницьких організацій загальною правоздатністю, визначення правового статусу непідприємницьких організацій шляхом закріплення для них спеціальної правоздатності (що обстоюють деякі науковці) було б несправедливим та невиправданим. Не останнє значення при цьому має і те, що за своєю сутністю громадські об'єднання фактично виступають формою реалізації особами цілого комплексу прав і свобод, а право на об'єднання носить природний характер. Як наслідок, об'єднання у своїй діяльності виступає продовженням правосуб'єктності осіб, що є його членами (учасниками). Обґрунтовано, що попри традиційні уявлення, відносно одночасного виникнення правоздатності та дієздатності юридичних осіб у момент їх реєстрації,

правоздатність громадського об'єднання виникає з моменту прийняття рішення про його утворення установчими зборами, так само як і неповна дієздатність на вчинення дій, пов'язаних з реєстрацією такого об'єднання. Водночас, у повному обсязі правосуб'єктність громадського об'єднання виникає лише з моменту внесення відомостей про нього до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Проаналізовано галузеву правосуб'єктність громадських об'єднань, зроблено низку висновків. По-перше, в переважній більшості випадків їх конституційна правосуб'єктність реалізується у абсолютних правовідносинах, оскільки уповноваженій особі в даному випадку протистоїть невизначене коло зобов'язаних суб'єктів. Водночас, в окремих випадках конституційна правосуб'єктність громадських об'єднань може бути реалізована і у відносних правовідносинах, зокрема в ситуації захисту або поновлення порушеного права при незаконному обмеженні цього права та намаганні об'єднання або його членів звернутись за його захистом. Конституційна правосуб'єктність громадських об'єднань частково переплітається з їх міжнародно-правовою правосуб'єктністю, зважаючи на істотний збіг конституційних та міжнародно-правових гарантій зазначеного комплексу прав. По-друге, обсяг адміністративно-правового регулювання відносин за участю громадських об'єднань у тоталітарній та демократичній державі істотно відрізняється. Для демократичної держави є характерним зменшення обсягів адміністративного регулювання відповідної сфери, яке в цілому виступає одним із важливих індикаторів рівня демократії в конкретній країні. По-третє, за певних умов об'єднання можуть мати цивільно-правову, господарсько-правову та фінансово- (податково-) правову, трудову правосуб'єктність.

У підрозділі 2.3. «Громадські об'єднання та інші інститути громадянського суспільства в Україні – закономірності співвідношення» досліджено основні проблемні аспекти співвідношення громадських об'єднань із іншими інститутами громадянського суспільства. Зроблено висновок, що політичні партії займають найближче до держави місце у ланцюгу взаємодії між індивідом та державою, тому їх подальший зв'язок з індивідом значною мірою залежить від функціонування інших інститутів громадянського суспільства. У цьому беззаперечно важливе значення мають різні види громадських об'єднань, що уособлюють наступний рівень соціальної комунікації, більш наближений до окремого індивіда. В умовах недостатньо розвиненої інфраструктури об'єднань, індивід є пов'язаним із державою безпосередньо (неопосередковано), а це істотно обмежує можливості реалізації його особистих прав та свобод. Недостатня фактична інституціоналізованість в Україні цього проміжного, середнього рівня між політичними партіями та індивідом призводить до того, що їх функції виконують інші інститути, не призначені для цього. Констатується, що у країнах із нерозвиненими механізмами соціального контролю значна частина об'єднань, прикриваючись коректним формулюванням мети, створюється в якості завуальованої форми лобювання бізнесових, політичних інтересів, а інколи навіть і суто кримінальних. Виокремити ті

випадки, де юридична форма є лише «вивіскою», що прикриває організації зовсім іншої спрямованості, на практиці досить складно. До того ж, має місце існування громадських об'єднань «змішаного типу», коли вони мають поряд із статутними, допоміжні («сервісні») функції. Контроль відповідних процесів має полягати в площині відкритості інформаційного простору, діяльності незалежних засобів масової інформації. Застосування адміністративних процедур не є ефективним, оскільки в кінцевому рахунку стримує розвиток громадських інститутів, а в умовах корумпованої політичної системи призводить також до узурпації важелів впливу. Проаналізовано особливості правового статусу саморегульованих організацій, зокрема систем адвокатського самоврядування та професійного самоврядування нотаріусів. Відзначається, що саморегульована організація займає проміжне положення між державою і суспільством, представляючи, з одного боку, інтереси певних сегментів суспільства, з іншого – виконуючи частину державних функцій з контролю і захисту прав третіх осіб. Інститут саморегульованої організації є комплексним правовим інститутом, для якого характерні як приватно-правові, так і публічно-правові методи впливу. Публічність цього утворення в першу чергу полягає в тому, що частина рішень, прийнятих саморегульованою організацією, прямо або побічно забезпечується примусовою силою держави. Саморегульованим організаціям властива наявність додаткових порівняно з громадськими об'єднаннями функцій, в основному пов'язаних з досудовим врегулюванням конфліктів між членами саморегульованої організації та третіми особами. Іншою специфічною особливістю цього інституту є те, що при добровільності членства, та відмові деяких представників професії приймати участь в саморегульованому об'єднанні, на відміну від звичайних громадських об'єднань, прийняті асоціацією рішення тим не менш не будуть позбавлені ознак обов'язковості, в тому числі й для таких учасників відносин. Публічна складова правового статусу професійних асоціацій пов'язана з тим, що частина рішень, прийнятих саморегульованою організацією, має загальнообов'язковий характер та прямо або побічно забезпечується примусовою силою держави.

У підрозділі 2.4. «Перспективи розвитку громадських об'єднань в Україні та механізми інституціонального забезпечення відповідних процесів» проаналізовано основні інституціональні проблеми правового забезпечення поточної діяльності громадських об'єднань в Україні та запропоновано шляхи їх вирішення. Проведений аналіз дозволив констатувати, що в тій чи іншій мірі переважна більшість інститутів громадянського суспільства в Україні є недостатньо сформованими та розвиненими. В основі недореалізованості відповідних інститутів лежать загальні причини: кланово-олігархічний характер організації політичних партій та влади в цілому, розповсюдженість політичного нігілізму в суспільстві, невисокий рівень громадянської культури та політичної освіченості, дезінтегрованість, матеріально-економічна поляризованість і як наслідок – конфліктність суспільства. Підґрунтям сучасного стану стало і те, що тривалий час відносини влади з суспільством передбачали закритість державного апарату, непрозорість вироблення державної

політики, недовіру та неспроможність третього сектору лобювати прийняття органами влади рішень, спрямованих на задоволення суспільних потреб. Складність формалізованого визначення системи інститутів громадянського суспільства у відомій мірі ускладнює можливість їх правового регулювання. Дискусійними виявляються спроби закріплення у чинному законодавстві вичерпного переліку інститутів громадянського суспільства, зокрема передбаченого п. 7 Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, що затверджений Постановою КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» № 996 від 03.11.2010 р. Такий перелік не повинен формулюватися у вичерпному закритому вигляді, адже, зважаючи на дискусійність понять «громадянське суспільство», «інститут громадянського суспільства», вочевидь нормативно-правові акти не повинні звужувати та обмежувати коло відповідних суб'єктів. Обґрунтовано необхідність уточнення змісту ч.1 статті 36 Конституції України – по відношенню до права на об'єднання можна вести мову про неповну відповідність конституційних норм нормам міжнародного права, адже Конституція України в якості суб'єкта відповідного права розглядає лише громадян, тоді як міжнародно-правові акти – людину. Вказано на необхідність внесення змін до ч. 5 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання», з якої має бути виключене словосполучення «є невідприємницьким товариством». Одночасне застосування термінів «неприбутковий», «невідприємницький» з точки зору юридичної техніки є невиправданим. В результаті, норму ч. 5 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання», запропоновано викласти у наступній редакції: «Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Основною метою громадського об'єднання зі статусом юридичної особи не може бути одержання прибутку». Проаналізовано нормативно-правові акти, що впливають на розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні, та систему органів влади, які забезпечують вжиття заходів у відповідній галузі. Вказується на помилковість покладання відповідних функцій на регіональному та місцевому рівнях на обласні державні адміністрації, що суперечить їх природі та призводить до імітації діяльності. Акцентується на необхідності удосконалення законодавства щодо органів самоорганізації населення, яке безнадійно застаріло, та законодавства щодо проведення місцевих референдумів, задля поживлення та подальшої інституціоналізації суспільної активності на місцевому рівні. Зазначається, що загроза використання місцевих референдумів або мирних зібрань в якості інструмента розхитування національного суверенітету в країні, є меншою, ніж наслідки законодавчої неврегульованості відповідних суспільних відносин, яка не має нічого спільного з суспільним консенсусом. Відсутність правових меж лише консервує суспільний потенціал у зазначених сферах. Досліджено недоліки форм залучення громадськості у діяльність органів влади, констатується, що недостатня прозорість механізмів формування громадських рад нерідко призводить до маніпуляцій. Причини подібних прецедентів не лише у недоліках чинного

законодавства, але і значною мірою у іманентних особливостях інститутів громадянського суспільства, що у відомій мірі виключають можливості контролю за ними. Потрапляння до складу громадських рад маловідомих осіб, або суб'єктів, що контролюються адміністративним ресурсом є насамперед наслідком недостатньої інституціоналізації громадського сектору. Будь які спроби побороти цю слабкість адміністративними засобами, намагання контролювати «негативні прояви» громадянського суспільства, позаправовим шляхом не лише суперечать його природі, але і нездатні призвести до ефективних результатів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та подано вирішення наукового завдання, що полягає у формулюванні висновків щодо сутності, природи і місця громадських об'єднань в системі інститутів громадянського суспільства в Україні, їх взаємозв'язку, та шляхів вдосконалення правової регламентації. Основні теоретичні та практичні результати дають змогу сформулювати певні висновки та пропозиції.

1. Громадське об'єднання – добровільна, недержавна, некомерційна організація індивідуальних та (або) колективних суб'єктів, які у правових межах реалізують належне їм право на свободу асоціації.

2. Базовий фундамент феномену громадських об'єднань складають права людини, і, насамперед, невід'ємне право на свободу об'єднання. Подібний підхід відображає правову природу громадських організацій, які з одного боку є вільними колективними утвореннями, а з іншого втілюють право на свободу асоціації що відноситься до невід'ємних прав людини.

3. Право на свободу об'єднання (право на свободу асоціації) будучи різновидом колективних прав, пройшло тривалий історичний розвиток, в процесі якого його зміст зазнав трансформацій. В межах першого покоління прав людини відбувалось оформлення політичної складової цього права, що передбачало закріплення права на участь в управлінні справами держави; виборчих прав; свободи слова; права на мирні збори; права на створення союзів і об'єднань, тощо. У межах третього покоління прав людини відбувається подальше розширення змісту права на свободу об'єднання (права на свободу асоціації), в результаті чого отримують нормативне закріплення можливості окремих груп на свободу від дискримінації за статевим, расовим, національним або віковим принципом. До числа таких груп відносять не лише дітей, жінок, інвалідів, біженців, представників національних і расових меншин, але і багатьох інших суб'єктів, інтереси яких: а) потребують захисту, б) виборюються та захищаються у колективній формі, в) фактично можуть бути повноцінно реалізовані насамперед шляхом спільних скоординованих дій.

4. Різні види об'єднань за ступенем участі у державно-політичному житті можуть мати далеко неоднакове значення для формування громадянського суспільства та правової держави, водночас

спроби їх ранжування за відповідною ознакою є методологічно невірними, зважаючи на горизонтальну неієрархічну структуру громадянського суспільства, а також те, що в різних конкретно-історичних умовах роль його окремих інститутів може істотно відрізнятись.

5. Правоздатність громадських об'єднань носить загальний характер, що обумовлює доцільність застосування загальнодозволеного типу правового регулювання при визначенні їх правового статусу. Попри традиційні уявлення відносно одночасного виникнення правоздатності та дієздатності юридичних осіб у момент їх реєстрації, правоздатність громадського об'єднання виникає з моменту прийняття рішення про його утворення установчими зборами, так само як і неповна дієздатність на вчинення дій, пов'язаних з реєстрацією такого об'єднання. Водночас, у повному обсязі правосуб'єктність громадського об'єднання виникає лише з моменту внесення відомостей про нього до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань.

6. В механізмі взаємодії між індивідом та державою, політичні партії займають найближче до держави місце, через що їх подальший зв'язок з індивідом значною мірою залежить від функціонування інших інститутів громадянського суспільства. У цьому беззаперечно важливе значення мають різні види громадських об'єднань, що уособлюють наступний рівень соціальної комунікації, більш наближений до окремого індивіда. В умовах недостатньо розвиненої інфраструктури об'єднань, індивід є пов'язаним із державою безпосередньо (неопосередковано), а це істотно обмежує можливості реалізації його особистих прав та свобод. Недостатня фактична інституціоналізованість в Україні цього проміжного, середнього рівня між політичними партіями та індивідом призводить до того, що їх функції виконують інші інститути, не призначені для цього.

7. В деяких випадках, насамперед у країнах із нерозвиненими механізмами соціального контролю, частина об'єднань може зловживати правами, мати іншу («приховану») мету, або здійснювати поряд із статутними, інші допоміжні (позаправові, «сервісні») функції. Контроль відповідних процесів має полягати у площині відкритості інформаційного простору, діяльності незалежних засобів масової інформації. Застосування адміністративних процедур у таких випадках не є ефективним, оскільки в кінцевому рахунку стримує розвиток громадських інститутів, а в умовах корумпованої політичної системи призводить також до узурпації важелів впливу.

8. Відносно норми ч.1 статті 36 Конституції України, що закріплює право на об'єднання, можна вести мову про її неповну відповідність нормам міжнародного права, адже Конституція України в якості суб'єкта відповідного права розглядає лише громадян, тоді як міжнародно-правові акти – людину.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Бондаренко В. Громадянське суспільство : питання термінології. *Юридична Україна*. 2014. № 10. С. 14–19.
2. Бондаренко В. Ю. Теоретико-правові аспекти класифікації громадських об'єднань в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол.: Ю. Г. Барабаш та ін. Харків : Право, 2014. Вип. 27. С. 198–213.
3. Бондаренко В. Ю. Еволюція поглядів на природу людини та суспільства у античній думці як передумова формування концепції громадянського суспільства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. Херсон, 2014. Випуск 6–1. Т. 1. С. 7–10.
4. Бондаренко В. Правосуб'єктність громадських об'єднань. *Jurnalul juridic național : teorie și practică*. (Респ. Молдова). Nr. 5–1 (15). 2015. С. 9–13.
5. Бондаренко В. Ю. Взаємодія громадських об'єднань та політичних партій в Україні – інституціональний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 т. 1. С. 9–13.
6. Бондаренко В. Ю. Громадські об'єднання й інші інститути громадянського суспільства в Україні : окремі аспекти співвідношення. *Підприємництво, господарство і право*. №4 (254). Київ : 2017. С. 132–136.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Бондаренко В. Ю. Сучасні підходи до розуміння феномена громадянського суспільства в Україні. *Правова система України: проблеми та тенденції розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 3 червня 2010 р. / редкол. : Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала. Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 120–122.
2. Бондаренко В. Ю. Історичні аспекти становлення та формування ідеї громадянського суспільства. *Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 червн. 2010 р. / редкол. : Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала. Харків НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 119–121.
3. Бондаренко В. Ю. Розвиток громадянського суспільства в Україні в контексті побудови його взаємовідносин з державою. *Громадянське суспільство і права людини* : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків, 9 груд. 2010 р. / редкол. : Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала. Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 170–174.
4. Бондаренко В. Ю. Удосконалення законодавства про свободу мирних зібрань як гарантія розвитку громадянського суспільства в Україні. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та

обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 760–763.

5. Бондаренко В. Ю. Наслідки впливу глобалізаційних процесів на інститути громадянського суспільства. *Проблеми правової інтеграції : глобальний, регіональний і національний контекст* : зб. наук. статей за матеріалами наук.-практ. конф., м. Харків, 2 жовтня 2014 р. / редкол. : І. В. Яковюк, О. Я. Трагнюк, Т. М. Анакіна. Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2014. С. 81–83.

6. Бондаренко В. Ю. Концепції громадянського суспільства : міждисциплінарний аналіз. *Актуальні проблеми державного, регіонального та муніципального управління в контексті модернізації української державності* : зб. наук. статей за матеріалами наук.-практ. конф., м. Харків, 16 жовтня 2014 р. / редкол. : С. Г. Серьогіна, П. М. Любченко, І. І. Бодрова. Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2014. С. 71–73.

7. Бондаренко В. Ю. Розвиток законодавства про громадські об'єднання як запорука формування громадянського суспільства в Україні. *Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки в Україні* : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 12–13 грудня 2014 р. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. С. 16–18.

8. Бондаренко В. Ю. До питання про міжнародну правосуб'єктність громадських об'єднань. *Pravna veda a prax: vyzvy modernych europsych integracnych procesov. Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie. 27–28 novembra 2015*. Paneuropska vysoka skola, Fakulta prava, Bratislava. 2015. С. 21–24.

9. Бондаренко В. Ю. Окремі закономірності інституціоналізації громадських об'єднань у посттоталітарних країнах. *Становлення громадянського суспільства в Україні : нормативно-правове підґрунтя* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 5-6 травня 2017 р. у 2-х частинах. Дніпро : ГО «Правовий світ», 2017. Ч. 1. С. 6–9.

10. Бондаренко В. Ю. Громадські об'єднання та органи державної влади – проблемні питання взаємодії в Україні. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 20–21 жовтня 2017 р. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2017. С. 6–10.

АНОТАЦІЯ

Бондаренко В. Ю. Громадські об'єднання як інститут громадянського суспільства в Україні: теоретико-правовий аналіз. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» – Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування, Національна академія

правових наук України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019.

У дисертації надано розгорнуту характеристику громадських об'єднань в якості інституту громадянського суспільства та суб'єкта правових відносин у сучасній державі. Розкрито їх природу, поняття, види, закономірності співвідношення з іншими інститутами громадянського суспільства. Визначено перспективи розвитку громадських об'єднань в Україні та механізми правового забезпечення відповідних процесів.

Обґрунтовано, що базовий фундамент феномена громадських об'єднань становлять права людини, та перш за все невід'ємне право на свободу об'єднання (асоціації). Подібний підхід в найбільшій мірі відображає правову природу громадських організацій, які з одного боку є вільними колективними утвореннями, а з іншого – втілюють право на свободу асоціації, що відноситься до невід'ємних прав людини.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадські об'єднання, інститути громадянського суспільства, право на свободу об'єднання, правосуб'єктність громадських об'єднань, політичні партії, саморегулівні організації.

АННОТАЦІЯ

Бондаренко В. Ю. Общественные объединения как институт гражданского общества в Украине: теоретико-правовой анализ. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» - Научно-исследовательский институт государственного строительства и местного самоуправления, Национальная академия правовых наук Украины, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2019.

В диссертации представлена развернутая характеристика общественных объединений в качестве института гражданского общества и субъекта правовых отношений в современном государстве. Раскрыта их природа, понятие, виды, закономерности соотношения с другими институтами гражданского общества. Определены перспективы развития общественных объединений в Украине и механизмы правового обеспечения соответствующих процессов.

Обосновано, что базовый фундамент феномена общественных объединений составляют права человека, и прежде всего неотъемлемое право на свободу объединения (ассоциации). Подобный подход в наибольшей мере отражает правовую природу общественных организаций, которые с одной стороны являются свободными коллективными образованиями, а с другой – воплощают право на свободу ассоциации, относящееся к неотъемлемым правам человека.

Охарактеризовано содержание права на свободу объединения (права на свободу ассоциации),

которое рассматривается как естественное право человека, и разновидность коллективных прав, раскрыта динамика его исторического развития. Констатируется, что содержание этого права исторически развивалось.

Сделаны выводы об общем характере правоспособности общественных объединений и целесообразности применения общедозволительного типа правового регулирования при определении их правового статуса.

Усовершенствовано понятие общественного объединения, которое автор определяет как добровольную, негосударственную, некоммерческую организацию индивидуальных и коллективных субъектов, которые в правовых рамках реализуют принадлежащее им право на свободу ассоциации. Исследованы базовые юридические признаки объединения (ассоциации), которые используются Европейской комиссией по правам человека и Европейским судом по правам человека при рассмотрении дел о таких объединениях.

Констатируется, что перечень институтов гражданского общества в случае их законодательного закрепления не должен формулироваться исчерпывающе в виде закрытого списка и сужать круг соответствующих субъектов учитывая дискуссионность пределов сферы гражданского общества.

Ключевые слова: гражданское общество, общественные объединения, институты гражданского общества, право на свободу объединения, правосубъектность общественных объединений, политические партии, саморегулируемые организации.

SUMMARY

Bondarenko V. Public Associations as an Institute of Civil Society in Ukraine: theoretical and legal analysis. – *Qualifying scientific work as a manuscript.*

Thesis for a candidate degree in law sciences in specialty 12.00.01 "Theory and history of state and law; History of Political and Legal Studies" - Scientific Research Institute of State Building and Local Government, National Academy of Law Sciences of Ukraine, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation presents an expanded characteristic of public associations as an institution of civil society and a subject of legal relations in the modern state. Their nature, concept, types, regularities of relations with other institutes of civil society are revealed. Prospects of development of public associations in Ukraine and mechanisms of legal support of corresponding processes are determined.

It is proved that the basic foundation of the phenomenon of public associations is human rights, and above all, the inalienable right to freedom of association (association). Such an approach to the greatest extent reflects the legal nature of public organizations, which, on the one hand, are free collective entities, and on the other, embody the right to freedom of association relating to inalienable human rights.

Key words: civil society, public associations, civil society institutions, right to freedom of association, legal personality of public associations, political parties, self-regulating organizations.

Відповідальний за випуск:
кандидат юридичних наук, доцент
Бодрова І. І.

Підписано до друку 24 .01.2020. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № 659

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77